

pomyłkę podano datę „1900” zamiast „1906”, kiedy to von Seeckt wyruszył do Algieru, co się zresztą wyjaśniło w kolejnym zdaniu. Na następnej stronie dowiadujemy się, że w listopadzie 1907 r. von Seeckt wraz z małżonką „wyruszył się” do Indii. I chociaż w książce zdarzają się czasami literówki, to jednak pod tym względem ten fragment wyróżnia się negatywnie na tle całej książki.

Powyższe uwagi nie wpływają w istotny sposób na pozytywną ocenę książki. Pociuszające jest również to, że wreszcie pojawiła się w polskiej historiografii solidna, oparta na bogatym materiale źródłowym, biografia generała H. von Seeckta. W książce, oprócz szczegółowego omówienia losów generała i przedstawienia jego poglądów politycznych oraz teoretyczno-wojskowych, zostało również przedstawionych wiele interesujących zagadnień, jak chociażby stosunki panujące w armii niemieckiej, relacje między armiami państw centralnych podczas I wojny światowej, rola armii w czasie republiki weimarskiej, czy też tajna współpraca między *Reichswehrą* i Armią Czerwoną. Co ważne J. Centek dobrze orientuje się w opisywanych wydarzeniach. Autor nie zapomina również o stosunku generała von Seeckta do spraw polskich, jednak nie ocenia go tylko przez pryzmat jego nieprzychylnego wobec Polski stanowiska, jak czyniono to w dawniejszej polskiej historiografii. Dlatego książka ta stanowi ważną pozycję w dorobku polskiej historiografii poświęconej dziejom Niemiec pierwszej połowy XX w.

Piotr Kubiak

WIESŁAW OLSZEWSKI: *Garnison Ehrenfriedhof 1914-1918 w Poznaniu*, Art Media Studio, Poznań 2008, 139 ss.

Omawiana praca przedstawia nieistniejący już cmentarz zlokalizowany na stokach poznańskiej Cytadeli. Położony pomiędzy starym cmentarzem garnizonowym a nekropolią Św. Wojciecha został otwarty 30 września 1915 r. Był przeznaczony przede wszystkim dla żołnierskich ofiar I wojny światowej oraz dla żołnierzy i urzędników poznańskiego garnizonu. Cmentarz był podzielony na kwatery i rzędy liczące – najprawdopodobniej – po 19-22 mogił. Groby opatrywano „żelaznymi krzyżami”. Uwarunkowania historyczne sprawiły, że spoczywają tu żołnierze cesarstwa różnych narodowości. Oczywiście dominowali „Prusacy”, ale byli i też Polacy, Austriacy, Węgrzy, a nawet dwóch Turków. Po I wojnie światowej pochowano na nim pierwszą niemiecką ofiarę Powstania Wielkopolskiego – 18-letniego grenadiera 6. Pułku Grenadierów *Graf Kleist von Nollendorf* – Rudolfa Schulza. Zmarł on 28 grudnia 1918 r. w 8 lazarecie – „Bernardyny”. Na cmentarzu znajdują się też groby niemieckich lotników biorących udział w pierwszym w historii nalocie bombowym na Poznań 7 stycznia 1919 r., którzy zostali schwytani po przymusowym lądowaniu i osadzeni w Cytadeli. Ponieśli śmierć najprawdopodobniej w związku z buntem jaki wznieśli w więzieniu. Na *Ehrenfriedhof* leżą też żołnierze *Grenzschutzu* polegli w Powstaniu Wielkopolskim. W wyniku braku dokumentacji i zwykłego bałaganu otrzymali nagrobki z polskim godłem (!) i wciągnięci zostali przez niektórych badaczy na listy polskich strat

Powstania Wielkopolskiego¹. W 1923 r. konsul generalny Niemiec w Poznaniu przeprowadził inwentaryzację cmentarza, a lista osób na nim pochowanych została tym samym zamknięta. W 1945 r. przez cmentarz przeszło kilka pułków Armii Radzieckiej zdobywających twierdzę, zamieniając go w ruinę. W 1948 r. cmentarz całkowicie zlikwidowano. Ocalały tylko niemieckie groby z 1919 r. opatrzone polskimi nagrobkami. Inwentaryzacja Cmentarza Honorowego zachowała się w Archiwum Państwowym w Poznaniu i została odnaleziona przez Wiesława Olszewskiego. Omawiana książka zawiera rys historyczny cmentarza, relacje prasowe dotyczące nekropolii zaczerpnięte z niemieckich czasopism. Najważniejsze jednak są wykazy: pełna lista osób pochowanych na tym cmentarzu z podziałem na Niemców i ich sojuszników oraz jeńców wojennych, a także indeks nazwisk.

Zaletą tej książki jest to, że przełamuje panujące przez dziesięciolecia tabu w sprawach mogił obcych armii – najczęściej wrogich – położonych na terenie Polski. Autor próbuje pokonać niezrozumiałą niechęć społeczeństwa do pamięci o zmarłych spod innej flagi. Tekst wydrukowany został równoległe w języku polskim i niemieckim, stając się znakomitym źródłem dla niemieckich rodzin poszukujących swoich bliskich, którzy zaginęli bądź polegali na Wschodzie. Idea autora – inwentaryzacja mogił – może służyć pojednaniu narodów, zgodzie i przyjaźni.

Łukasz Jastrząb

JIRÍ FRIEDL: *Na jedné frontě. Vztahy československé a polské armády za druhé světové války*, Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AVČR 40/2005, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, Praha 2005, 384 ss.

Problematyka stosunków polsko-czechosłowackich stała się przedmiotem zainteresowania licznej grupy badaczy, zarówno czeskich i słowackich, jak i polskich, wśród których wymienić można m.in. J. Kozeńskiego, J. Tomaszewskiego, A. Essena, A. Szklarską-Lohmannową, T. Kisielewskiego, M. Kamińskiego, J. Valentę, R. Žačka czy J. Němečka. Dzięki temu powstało i wciąż powstaje wiele opracowań poświęconych tej tematyce, przy czym zdecydowana większość z nich traktuje o politycznym aspekcie stosunków polsko – czechosłowackich lub koncentruje się na Śląsku Cieszyńskim i mniejszości polskiej na Zaolziu. Nieco mniejsze natomiast zainteresowanie wzbudzał dotychczas wojskowy aspekt stosunków polsko-czechosłowackich. Tym większą uwagę zwraca publikacja czeskiego historyka Jiřego Friedla *Na jedné frontě. Vztahy československé a polské armády za druhé světové války*, która ukazała się nakładem Instytutu Historii Współczesnej Akademii Nauk Republiki Czeskiej. Książka składa się ze wstępu, oceny obecnego stanu badań nad omawianą problematyką, analizy stosunków wojskowych polsko – czechosłowackich w okre-

¹ Chodzi np. o Fryderyka Lindenmanna (pochowany CG-VII-185), żołnierza Grenzschutzu uznanego za Powstańca Wielkopolskiego. Nowe badania nad poległymi w Powstaniu Wielkopolskim, które między innymi weryfikują powyższe przypadki patrz: W. Olszewski, Ł. Jastrząb, *Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27.12.1918 r. do 8.03.1920 r.*, Seria: Monografie Politechniki Koszalińskiej nr 157, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2008.